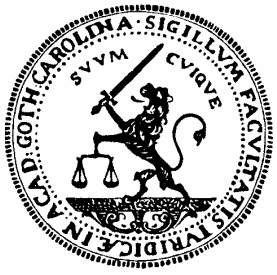

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Frida Persson

Något om ersättning för ren förmögenhetsskada

Examensarbete
20 poäng

Reinhold Fahlbeck

Skadeståndsrätt

HT-03

Innehåll

SAMMANFATTNING 1

FÖRORD 2

FÖRKORTNINGAR 3

1 INLEDNING 4

1.1 Ämne 4

1.2 Skadeståndslagen 1972:207 6

1.3 Grundläggande begrepp 7

1.4 Lagstiftarens intention vad det gäller 2 kap. 2 § SkL. 8

1.5 Inom- respektive utomobligatoriskt ansvar för ren förmögenhetsskada 9

2 HISTORISKT PERSPEKTIV – NÅGOT OM DEN S.K. SPÄRREGELN I ÄLDRE RÄTTSPRAXIS, 1900 – 1987 11

3 RÄTTSPRAXIS FRÅN ÅR 1987-2001 DÄR SKADESTÅNDSANSVAR ÅLAGTS I UTOMOBLIGATORISKA FÖRHÅLLANDEN TROTS FRÅNVARO AV BROTT. 13

3.1 NJA 1987 s 692 13
3.1.1 Redogörelse för rättsfallet 13
3.1.2 Diskussion 14

3.2 NJA 2001 s 878 19
3.2.1 Redogörelse för rättsfallet 19
3.2.2 Diskussion 20

3.3 NJA 1996 s 700 22
3.3.1 Redogörelse för rättsfallet 22
3.3.2 Diskussion 22

3.4 NJA 1998 s 520 25
3.4.1 Redogörelse för rättsfallet 25
3.4.2 Diskussion 26

4 KOMPARATIV ÖVERSIKT 28

5 SAMMANFATTANDE DISKUSSION 30

LITTERATURFÖRTECKNING **34**

RÄTTSFALLSFÖRTECKNING **37**

Sammanfattning

Enligt skadeståndslagen 2:2 utgår ersättning för ren förmögenhetsskada i utomobligatoriska förhållanden enbart om skadan vållats genom brott. Regeln har en lång tradition i svensk gällande rätt och har under hela nittonhundratalet varit en omdebatterad fråga. Skälet till debatten är att relationen mellan skadeståndsrätten och straffrätten har kritiserats. Kända rättsvetenskapsmän hävdar att kopplingen mellan dessa båda rättsområden är rättspolitiskt omotiverad och därför helt borde upphävas samt ersättas av en rättvisebaserad bedömning.

Huvudtemat för denna studie är fyra rättsfall från 1987-2001 där en domstol utdömt ersättning trots frånvaro av brott. Författaren undersöker hur domstolarna har resonerat i domskälen och ifrågasätter om det möjligen kan skönjas en vidgad syn på ansvaret när det gäller ersättningen för rena förmögenhetsskador. HD: s domskäl är en del av gällande svensk rätt. Det är intressant att domstolarna förbigått den lagstadgade regeln i SkL
och etablerat en ny princip. Detta eftersom svensk rätt sedan andra världskriget präglats av en lagpositivism.

Efter en redogörelse för stadgandets historia och bemötande i domstolarna följer en diskussion om avgränsningen mellan inom- respektive utomobligatoriskt ansvar för skada. Uppsatsen kulminerar i en avslutande diskussion som ifrågasätter den ambivalenta inställningen i gällande svensk rätt till rena förmögenhetsskador. Frågan om det framvuxit en ny principiell inställning hos rättstillämparna analyseras, liksom hur i så fall denna nya tendens ser ut.

Förord

Författaren vill rikta ett tack till sin handledare professor Reinhold Fahlbeck som visat ett stort engagemang. Fahlbeck har fortlöpande bistått med intressanta inlägg, konstruktiv kritik samt uppmuntrande ord. Professorn har gjort en gedigen insats som handledare!

Förkortningar

1936 års lag	Lag (1936) om pantsättning av lös egendom som innehaves av tredje man
AD	Arbetsdomstolen
BGB	Burgerliches Gesetzbuch
BrB	Brottsbalken
HB	Handels balken
HD	Högsta domstolen
HovR	Hovrätt
JT	Juridisk tidskrift
KKL	Konsumentköplag; 1990:932
KL	Konkurrenslag; 1993:20
LU	Lagutskottets betänkande
MFL	Marknadsföringslag; 1995:450
NJA	Nytt juridiskt arkiv, avd 1
Prop.	Proposition
RH	Rättsfall från hovrätterna
SkL	Skadeståndslag; 1972:207
SL	Strafflag 1864.
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk juristtidning
TR	Tingsrätt

1 Inledning

1.1 Ämne

Ansvaret för ren förmögenhetsskada har länge varit en omdiskuterad fråga i doktrin. Utgångspunkten för bedömningen av ansvaret finns i 2:2 SkL. Bokstavligt tolkat erkänner detta stadgande endast ersättningsskyldighet om skadan har orsakats genom en brottslig handling. För att skadeståndsskyldighet skall kunna åläggas i andra sammanhang krävs att regeln ej tolkas motsatsvis.

Den ambivalenta inställningen till rena förmögenhetsskador grundar sig på att den s.k. "spärregeln" i praktiken ej är en spärregel. I praxis kan det urskiljas ett vidgat ansvar för denna typ av skador. Rättstillämparen har haft stöd för detta från lagstiftaren. Det kan tydligt utläsas i förarbetena till SkL att regeln ej skall föranleda motsatsslut. HovR har i ett avgörande uttalat att HD i ett par av de fall som skall presenteras motiverat utgången med att det funnits ”starka sakliga eller rättspolitiska skäl” för att utsträcka ansvaret.[1] Har domstolarna infört ett nytt ”socialt rekvisit” i SkL 1:1?

Det finns även fall där en domstol ansett det föreligga ett kvasikontraktuellt förhållande mellan två parter. I praxis har exempelvis skadeståndsansvar godtagits beträffande felaktiga värderingsintyg.[2] Motiveringen skulle här vara att det kan skönjas någon form av inomobligatoriskt förhållande. Gränsdragningarna domstolarna i dessa fall har gjort är långt ifrån självklara.

Problem. Håller rigiditeten i ansvaret för rena förmögenhetsskador att bytas ut mot en mer flexibel och rättvisepräglad bedömning?

Metod. Författaren har studerat praxis där det kan anas ett vidgat ansvar för rena förmögenhetsskador samt undersökt om det går att finna en röd tråd genom dessa till synes heterogena fall. Metoden som använts är sedvanlig juridisk metod där rättsläget diskuteras med utgångspunkt i traditionella rättskällor.

Material. Det finns ett antal rättsvetenskapsmän som berört ämnet när de, var och en för sig, diskuterar hur stark kopplingen *är* samt *borde vara* mellan brott och skadestånd. En djupdykning i relevant doktrin samt

[1] RH 2001:69
[2] Se exempelvis HovR: s resonemang i NJA 1987 s 692, kap. 3.1.2 nedan.

offentliga tryck har varit en nödvändighet för att kunna genomföra studien med öppna och objektiva ögon. Självfallet utgör även praxis en väsentlig källa i utredningen

Disposition. Uppsatsen inleds med en presentation av den gällande rättens syn på ansvar för ren förmögenhetsskada i utomobligatoriska förhållanden. Distinktionen mellan inom- respektive utomobligatorisk ersättning för ren förmögenhetsskada berörs, liksom gråzonen där emellan. I kapitlet som följer görs en historisk tillbakablick som skall ge läsaren förståelse för ämnet och en inblick i dess problematik.

Tyngdpunkten i uppsatsen ligger i kapitel tre. I denna del presenteras och diskuteras fyra rättsfall där domstolen ålagt ansvar för ren förmögenhetsskada trots frånvaro av brott.

Efter analysen av de fyra rättsfallen följer en översiktlig redovisning av utländsk rätts syn på ansvaret i aktuella situationer. Denna komparativa överblick är till för att få en insyn i hur andra rättssystem behandlar problematiken samt initiera en läsare till vidare forskning i ämnet.

Uppsatsen avslutas med en sammanfattande diskussion där resultaten av analyserna redogörs samt diskuteras.

Avgränsningar. När det gäller de behandlade rättsfallen har författaren gjort två typer av avgränsningar, en tidsmässig och en innehållsmässig. Den tidsmässiga avgränsningen består i att det enbart är fall från 1987 och fram i tiden som diskuteras. Anledningen till detta är att Kleinemans avhandling[3] (som behandlar problematiken) gavs ut 1987. Det är således efter denna tidpunkt författaren funnit det intressant att se om en förändring av bedömningen av ansvaret har skett. Tyngdpunkten i studien ligger på fyra rättsfall som alla har den gemensamma nämnaren att de rör *rent utomobligatoriska förhållanden*.

Uppsatsen berör, men utreder ej närmare, fall där HD resonerat i kvasikontraktuella termer och tillämpat kontraktsrättsliga regler i tvistelösningen. Rent praktiskt har den innehållsmässiga avgränsningen gått till enligt följand. Författaren har genomfört en sökning på begreppet ”ren förmögenhetsskada” i fall från 1987 och fram till idag. Sökningen resulterade i fyra fall där ansvar ålagts i rent utomobligatoriska förhållanden. Att göra en studie där även fall där domstolarna talat om ”kontraktsliknande förhållande” hade omfattats, hade varit otroligt intressant. En sådan studie hade dock varit tidsmässigt omöjlig att genomföra i detta examensarbete. Gråzonen mellan vad som utgör ett inom- respektive ett utomobligatoriskt förhållande är vid och det finns en rad tvister som berör detta ämne.

[3] Kleineman, Ren förmögenhetsskada, 1987.

En uppmärksam läsare kanske ifrågasätter om det går att tala om en ”förändring av tendensen” när det enbart är fyra rättsfall som analyseras. Författaren är medveten om att försiktighet är en helig dygd när det gäller att utifrån ett rättfallsmaterial dra slutsatser rörande framväxten av en principiell inställning hos domstolarna. Skribenten vill detta till trots mena att det är möjligt att utifrån de studerade fallen tala om en förändring i gällande svensk rätt angående inställningen till ansvaret för rena förmögenhetsskador.

1.2 Skadeståndslagen 1972:207

SkL stadgar i första kapitlet sitt vidsträckta giltighetsområde:

1 § I denna lag meddelade bestämmelser om skadestånd tillämpas, om ej annat är särskilt föreskrivet eller föranledes av avtal eller i övrigt följer av regler om skadestånd i avtalsförhållanden.

Det finns ingen skarp gräns mellan skadestånd i och utom kontraktsförhållanden eftersom lagen är tillämplig också på avtalsförhållanden.

Den historiska kopplingen mellan skadeståndsrätten och straffrätten har i huvudsak övergivits.[4] Ett undantag utgörs av 2 kap. 2 § SkL.

2 § Den som vållar ren förmögenhetsskada genom brott skall ersätta skadan.

Lagen stadgar således att *för att ansvar för ren förmögenhetsskada skall dömas ut i utomobligatoriska förhållanden, krävs antingen stöd i lag eller en brottslig handling.*

Dufwa menar att ”… lagen kom att skrivas på sätt skedde berodde av allt att döma på rättstekniska skäl, möjligen också på den mindre uppmärksamhet lagstiftaren hade tid att ägna denna fråga”.[5] Han menar vidare att 2:2 SkL bygger på äldre rätt och att stadgandet skall tolkas därefter. Han anser inte domstolarna förhindrade att ålägga ansvar för ren förmögenhetsskada i utomobligatoriska förhållanden utanför brottsområdet. Dufwa ifrågasätter tankesättet att huvudregeln är att skadeståndsansvar i dessa situationer förutsätter brott. Han anser inte detta stämma överens med vad som kunde utläsas i 6 kap. 1 § strafflagen.[6]

[4] Den historiska kopplingen diskuteras i kap. 2.
[5] Dufwa, Skyddat intresse, s 205.
[6] Dufwa, Skyddat intresse, s 205f. Se diskussion om 6:1 strafflagen i kap. 2.

Karlgren anser det egendomligt att, om sakliga skäl föreligger för att ålägga skadeståndsansvar, den omständighet att det inte funnits skäl att stadga straffansvar härför hindrar domstolen från att ålägga sådant ansvar.[7] Det är argument som detta som gör att 2 kap. 2 § SkL fått öknamnet ”spärregeln”. Om det föreligger ett avtal eller ett avtalsliknande förhållande[8] är det istället fråga om ett inomobligatoriskt förhållande. Där gäller culparegeln vid ansvarsbedömningen.

1.3 Grundläggande begrepp

Skada måste ha inträffat för att ett ersättningsanspråk överhuvudtaget skall prövas. Skada kan definieras som ”ett faktiskt inträffat händelseförlopp på ett för denna person ofördelaktigt sätt avviker från ett annat händelseförlopp, som sannolikt skulle ha utvecklat sig om icke en viss omständighet kommit emellan eller uteblivit”.[9]

Ren förmögenhetsskada är en skada som uppkommer utan att vara en följd av sak- eller personskada. Det är en ”… skada som drabbar en persons allmänna ekonomiska ställning”.[10]

Med *kausalitet* menas att skadan måste ha orsakats av skadevållarens handling. Adekvat kausalitet är ett måste för att ett skadeståndsanspråk skall vinna framgång. För att kausaliteten skall anses vara adekvat måste skadan, för en normalt aktsam person, vara en förutsägbar effekt av handlingen. Slupmässiga effekter av ett handlande uppfyller således ej kravet på adekvans.[11]

[7] Karlgren, Skadeståndsrätt, s 107.
[8] Se diskussion nedan kap. 1.5.
[9] Rodhe, Obligationsrätt, s 467. Se vidare om begreppet ibid., s 467ff.
[10] Prop. 1972:5, s 451. Begreppet infördes som ”nytt” i SkL 1972.
[11] Hellner, Johansson, Skadeståndsrätt, 6:e uppl., s 199ff.

1.4 Lagstiftarens intention vad det gäller 2 kap. 2 § SkL.

SkL bygger på tre betänkanden[12] som berör olika spörsmål inom skadeståndsrättens område.[13] Under lagstiftningsarbetet beslöt kommittén att sammanföra de tre lagförslagen till en gemensam lag, SkL 1972. Vår SkL är således en produkt av tre lagstiftningsförsök och inte en produkt av en generell analys av hur en skadeståndslag bör vara utformad.[14] Vad säger då förarbetena om relationen mellan skadestånd och brott? I den senaste propositionen[15] som låg till grund för SkL säger lagstiftarna att lagen ej har för avsikt att ändra inställningen vad det gäller krav på brottslig handling vid skadeståndsskyldighet för ren förmögenhetsskada. Vem som är ersättningsberättigad när brottslig handling är för handen eller vilka intressen som skyddas av en straffsanktionerad handlingsnorm, ankommer det på våra domstolar att bedöma. Lagstiftarna öppnar sedan möjligheter för ett vidgat ansvar när de diskuterar att ersättning ibland bör utgå trots frånvaro av brott. ”(D)en nya lagstiftningen är inte avsedd att vare sig medföra någon ändring i gällande rätt eller utgöra hinder för en rättsutveckling genom praxis i riktning mot ett vidgat ansvar för ren förmögenhetsskada. Förevarande paragraf får således lika lite som övriga bestämmelser i förslaget läggas till grund för motsatsslut”.[16] Det går ej att finna något exempel i lagens förarbeten på i vilka fall en sådan utvidgning skulle kunna vara aktuell, inte heller på vilket sätt den skulle genomföras. Lagstiftaren lämnar härmed över till domstolarna att bedöma när ansvar bör utgå i dessa fall.

Sammanfattningsvis är tanken med SkL inte att den ska innefatta någon uttömmande reglering av den allmänna skadeståndsrätten. SkL, och speciellt 2:2 skall ej tolkas motsatsvis. ”Liksom hittills måste det överlämnas åt rättspraxis att bidraga till skadeståndsrättens utveckling”.[17]

[12] De tre betänkanden som ligger till grund för SkL är SOU 1958:43, Skadestånd i offentlig verksamhet, SOU 1963:33, Skadestånd I samt SOU 1964:31, Skadestånd II.
[13] Detta kapitel bygger på en samlad analys av följande förarbeten: SOU 1963:33, s 12f, 31f, LU 1972:10, s 44, Prop. 1972:5, s 99, 157f, 566ff. (Skälet till att endast dessa utredningar berörs i uppsatsen är att de övriga inte säger något av intresse för denna studie).
[14] Hellner, Behöver vi en ny skadeståndslag?, JT 1995-96, s 282f.
[15] Prop. 1972:5.
[16] Prop. 1972:5, s 568.
[17] SOU 1963:33, s 13.

1.5 Inom- respektive utomobligatoriskt ansvar för ren förmögenhetsskada

SkL: s regler gäller subsidiärt till vad som avtalats i en kontraktssituation.[18] En skadeståndstalan som grundar sig på kontrakt berörs inte av spärregeln i 2 kap. 2 § SkL. I dessa fall tillämpas istället allmänna kontraktsrättsliga principer när en tvist uppstår. I kontraktsrättsliga förhållanden behöver en domstol således inte bekymra sig över om skadan har orsakats genom brott eller ej. Bedömningen sker utifrån vad som anses avtalat. När en kontrahent i ett kontraktsförhållande avviker från en utfästelse eller garanti[19] resulterar detta i ett kontraktsbrott. Ett kontraktsbrott föranleder skadeståndsansvar intill det positiva kontraktsintresset.[20] Ansvaret är begränsat till kontraktsparten och bedöms utifrån culparegeln. I kontraktsförhållande svarar en part inte enbart mot medkontrahenten för egna misstag utan i princip också för medhjälpares fel.[21] Huvudregeln i kontraktsförhållanden är att part endast ansvarar mot sin direkte medkontrahent, inte mot medkontrahentens medkontrahent.[22] Risken att bli utsatt för krav av tredje man är således obetydlig. Det finns dock konsumentskyddande lagstiftning där möjligheten ges att framställa krav mot medkontrahentens medkontrahent.[23]

Ansvaret för ren förmögenhetsskada i utomobligatoriska förhållanden regleras som nämnts i SkL, närmare bestämt i 2 kap. 2 §. I utomobligatoriska förhållanden inträder skadeståndsansvar gentemot personer till vilka skadevållaren inte står i något avtalsförhållande.[24] Parterna står i vilket fall inte i ett rättsförhållande som har samband med det skadegörande handlandet. Detta får konsekvensen att det finns ett obestämt antal potentiella skadelidande som kan framställa anspråk p.g.a. en skadegörande handling. Inomobligatoriskt skadeståndsansvar skiljer sig här från det utomobligatoriska.

I flera fall tillämpas kontraktsregler trots att det inte föreligger en direkt avtalssituation mellan parterna, ibland utan att parterna ens har träffats.[25] Det finns exempel i praxis där en domstol konstruerat ett inomobligatoriska förhållande och kallat det ett *kvasikontraktuellt förhållande*. Att lagstiftarna

[18] 1:1SkL.
[19] Vad som utgör ett avtals innehåll och i förlängningen ett kontraktsbrott tillhör avtalsrätten och ligger utanför temat för denna studie. För vidare läsning se exempelvis Lehrberg, Avtalstolkning kap. 9 om s.k. utfyllande regler som ger ett avtal sitt innehåll. Avvikelse från en utfyllande regel resulterar i ett kontraktsbrott.
[20] Rodhe, Obligationsrätt, s 479ff.
[21] Bengtsson, Det allmännas ansvar, s 15.
[22] Hellner, Speciell avtalsrätt II, s 126f.
[23] Se exempelvis 46 § KKL.
[24] Karlgren, Skadeståndsrätt, s 7. 1:1SkL.
[25] Se exempelvis HovR: s resonemang i nedan diskuterade NJA 1987 s 692, kap. 3.1.2.

godkänt att ansvar kan åläggas ”… i situationer där något avtal inte föreligger men som uppvisar kontraktsliknande drag…”[26] framgår av förarbetena till SkL. Frågan om hur gränsen skall dras mellan kontraktsmässigt och utomobligatoriskt skadeståndsansvar har inget självklart svar. Ett kvasikontrakt kan beskrivas som en situation där avtal ej är för handen men situationen liknar en avtalssituation. Då bör domstolarna tillämpa avtalsrättsliga principer på de problem som kan uppstå.[27] ”Det är inte fråga om ett avtal i egentlig bemärkelse, bara nästan”.[28] Det finns inga skarpa gränser dem emellan.[29] Det finns ett flertal fall i såväl ny som äldre rättspraxis där ersättning utgått i sådana avtalsliknande relationer. Nedan diskuterade NJA 1998 s 520 samt hovrättens resonemang i Konemålet visar prov på denna metod.

Som skall visa sig i kommande diskussioner i uppsatsen finns det en gråzon mellan inom- och utomkontraktuellt förhållande. Dessa kvasikontraktuella relationer är svåra att definiera och är egentligen en fråga för avtalsrätten. Vilka relationer som klassificeras som avtalsliknande när det gäller skadeståndsrättsliga anspråk kan te sig ganska godtyckligt.

[26] Prop. 1972:5, s 448.
[27] Ramberg, Hultmark, Allmän avtalsrätt, s 234f.
[28] Ramberg, Hultmark, Allmän avtalsrätt, s 235.
[29] Hellner, Skadeståndsrätt, 3:e uppl., s 22.

2 Historiskt perspektiv – något om den s.k. spärregeln i äldre rättspraxis, 1900 – 1987

Historiskt sett har den svenska skadeståndsrätten ett nära samband med straffrätten. [30] Enligt de medeltida lagarna utdömdes en bot som den vanligaste påföljden av rättskränkningar. Boten utgjorde ett mellanting mellan straff och skadestånd. Den del av boten som tillföll målsäganden (efter att konungen, häradet eller staden tagit sin del) betraktades som ett slags skadestånd. Vid införandet av 1864 års strafflag avskaffades botsystemet. Skadeståndet blev i och med denna reform självständigt och fick sin placering i 6 kap. strafflagen. Stadgandet löd: ”(S)kada, som någon genom brott annan tillfogar, skall av den brottslige gäldas”.[31]

Enligt äldre doktrin uppställde stadgandet inget krav på att det skulle föreligga en person- eller sakskada.[32] Regeln gällde således även för ren förmögenhetsskada. Vid en betraktelse av lydelsen kan ej den slutsatsen dras att ren förmögenhetsskada enbart ersätts vid brott. Att brottslig handling leder till skadeståndsskyldighet betyder inte automatiskt att ingen annan handling leder till ansvar. Regeln är ej exklusiv. Det växte parallellt med strafflagen fram allmänna skadeståndsregler som medförde att ansvar även inträdde vid culpöst handlande. Äldre doktrin menade dock att culparegeln endast gällde vid person- och sakskada. Samtida praxis visar dock att något motsatsslut av 6:1 SL ej dragits. Domstolarna har dömt ut ansvar för ren förmögenhetsskada trots frånvaro av brott där ett culpöst handlande legat i grunden. HD har exempelvis sedan lång tid tillbaka godtagit skadeståndskrav som grundat sig på felaktiga vederhäftighets- och värderingsintyg samt soliditetsupplysningar.[33]

Karlgren menade att culparegeln ej skulle begränsas att gälla endast vid person- och sakskador. Han pekar ut några situationer där ansvar ålagts i utomobligatoriska situationer utan brott; kränkta skyddsföreskrifter, handlingar i strid mot goda seder samt vid culpa in contrahendo.[34]

6:1 SL gällde till 1972 när den ersattes av SkL.

[30] Stycket bygger på SOU 1950:16, s 154 samt Hellner, Skadeståndsrätt, 3:e uppl., s 27.
[31] 6:1SL.
[32] Stycket bygger på Dufwa, Skyddat intresse, s 204f samt Karlgren, Skadeståndsrätt, s 23 f.
[33] Se exempelvis NJA 1939 s 360 (vårdslös bevittning) samt NJA 1947 s 21 (vårdslös soliditetsupplysning).
[34] Karlgren, Skadeståndsrätt, s 23f.

Kleineman redogör i sin avhandling[35] för äldre rättspraxis där den s.k. ”spärregeln” varit föremål för prövning.[36] Kleineman menar att *en medveten underlåtenhet att begrunda rättspolitiska skäl som skulle tala för att ålägga skadevållaren ansvar för ren förmögenhetsskada i ett utomobligatoriskt förhållande, gör att vi kan tala om 2 kap 2 § SkL som en ”spärregel”*. Enligt Kleineman gör således domstolen först en allmän skadeståndsrättslig bedömning och drar därefter en slutsats e contrario från 2:2 SkL. Kleineman konstaterar, 1987, efter att ha studerat fall med anknytning till spärregeln att ”(N)ågon verklig utvecklingslinje avseende ansvaret för rena förmögenhetsskador i utomobligatoriska relationer … finns inte i svensk rätt”.[37] Kleinemans utvärdering av rättspraxis från tiden före 1987 visar på en splittrad syn från domstolens sida huruvida ersättning kan dömas ut trots frånvaro av brott.

Det finns enskilda fall från ”nygammal” praxis som visar på en viss utvidgning av ansvaret.[38] Det rör sig främst om ansvar för vårdslöst beteende. Det finns dock även fall där domstolarna hänvisat till spärregeln och uttalat att eftersom brott ej är för handen så föreligger ingen skadeståndsskyldighet.[39]

Ansvar har dömts ut i äldre rättspraxis vid s.k. trepartsrelationer där vilseledande varit för handen. Den skadelidande är här ej en kontraktspart men han har åsamkats skada genom att bli vilseledd av någon som står i ett kontraktsförhållande. Det finns exempel i äldre praxis där skadeståndsansvar godtagits beträffande vidimations- eller soliditetsintyg.
Kleineman konstaterar att rättsfallen är relativt olika till sin karaktär och det inte går att finna någon homogenitet i praxis före 1987 angående ansvarsbedömningen.

[35] Kleineman, Ren förmögenhetsskada, 1987.
[36] Detta stycke bygger på Kleineman, Ren förmögenhetsskada, 1987, kap. 5.
[37] Kleineman, Ren förmögenhetsskada, s 247.
[38] Se exempelvis RH 1984:24. Här skedde en utvidgning på s.k. kvasikontraktuell grund.
[39] RH 1984:28: Hovrätten säger att ”Sådan skada ersätts enligt skadeståndslagen… endast om den vållats genom brott.”. HovR uttrycker i NJA 1987 s 692, efter den konstaterat att skadevållaren ejgjort sig skyldig till brott, att ”skadeståndsansvar enligt 2 kap 4 § skadeståndslagen kan därför ej komma ifråga”.

3 Rättspraxis från år 1987-2001 där skadeståndsansvar ålagts i utomobligatoriska förhållanden trots frånvaro av brott.

Kopplingen mellan straff och skadestånd i utomobligatoriska förhållanden lever kvar än idag. Hellner menar att när "skadeståndsskyldighet förefaller rättspolitiskt motiverad men det inte finns något klart lagstöd har domstolarna till det yttersta pressat straffreglerna för att finna en grund för att ålägga skadeståndsskyldighet".[40]
Nedan följer en genomgång av rättspraxis från tiden efter 1987 där domstolen dömt ut ersättning i utomobligatoriska förhållanden trots frånvaro av brott.

3.1 NJA 1987 s 692

3.1.1 Redogörelse för rättsfallet

I det s.k. Kone-fallet gällde frågan ansvar för en professionell värderingsman som av oaktsamhet lämnat en oriktig och vilseledande uppgift i ett värderingsintyg avseende en fastighet. Den oriktiga uppgiften bestod i möjligheten av exploatering för bebyggelse. Intyget hade utfärdats på beställning av en fastighetsbyrå. Fastighetsbyrån använde det när den ansökte och fick ett lån av Kone Invest AB (Kone) med fastigheten som säkerhet. Fastighetsbyrån misskötte sina betalningar och när säkerheten skulle tas i anspråk visade det sig att den ej täckte Kones fordran. Skada för kreditgivaren uppstod och betalning krävdes nu av värderingsmannens arbetsgivare.

Domstolen konstaterade inledningsvis att värderingsmannen förfarit vårdslöst genom den felaktiga och vilseledande uppgiften i intyget. Nästa fråga är om värderingsmannens arbetsgivare kan åläggas ansvar för ren förmögenhetsskada gentemot annan än uppdragsgivaren, d.v.s. gentemot kreditgivaren Kone. Det fanns ingen avtalsrättslig situation mellan skadevållaren (värderingsmannen) och den skadelidande (Kone). HD konstaterade att det rör sig om ett utomobligatoriskt förhållande där varken stöd i lag eller brott talar för skadeståndsskyldighet. Domstolen menar

[40] Hellner, Behöver vi en ny skadeståndslag?, JT 1995-96, s 285. Se ex. AD 1982:157.

vidare att det finns en öppning i praxis för att döma ut skadeståndsansvar i fall som detta. Paralleller dras till äldre rättspraxis där skadeståndsansvar har godtagits beträffande felaktiga vederhäftighets- och vittnesintyg samt soliditetsupplysningar (se kap. 2.1 samt 3). Ansvar för ren förmögenhetsskada har i dessa fall ålagts vid vårdslöshet utanför rena kontraktsförhållanden. Vidare skriver HD att ”(A)v skadeståndslagens förarbeten framgår att avsikten med lagens bestämmelser ej har varit att lägga hinder i vägen för en rättsutveckling genom praxis i riktning mot ett vidgat ansvar för ren förmögenhetsskada…”.[41] Utgången motiverades med att ”den som med fog satt sin tillit till ett värderingsintyg inte skall bära följderna av en skada som ytterst beror på att intygsgivaren förfarit vårdslöst”.[42]

3.1.2 Diskussion

TR och HovR drog paralleller till kontraktssituationen. HovR uttryckte saken så att ”… det måste anses att den som utfärdar ett utlåtande av nu ifrågavarande slag härigenom ådrar sig ett ansvar av kontrakträttslig karaktär för innehållet gentemot den som använder det som underlag för sin bedömning eller sitt beslut”. Den säger vidare att det ligger ”… i sakens natur, att en långivare sålunda kan komma att grunda sitt beslut på innehållet i ett sådant utlåtande”. [43] Värderingsmannen “måste ha insett” syftet med att intyget utfärdades. HovR konstaterade att Kone som förlitade sig på intygets innehåll inte skulle ha gett medkontrahenten ett lån om det känt till de rätta omständigheterna. HovR avslutar med att poängtera att skadan varit möjlig att förutse för intygsutfärdaren.

HD tycks ha lagt tyngdpunkten vid vad som är ändamålsenligt med hänsyn till den ifrågavarande rättshandlingstypens funktion.[44] Domstolen tog fasta på att i ett värderingsintyg av ifrågavarande slag det kan inläsas en utfästelse som riktar sig till samtliga presumtiva adressater. När en kontrahent inte lever upp till denna utfästelse (värderingsmannen lämnade en oriktig uppgift) får denne stå till svars för de förluster som orsakats. Detta gäller inte enbart gentemot avtalsparten utan även gentemot tredje man. En av de avgörande omständigheterna i fallet var att domstolen ansåg tredje mans tillit till intyget varit *befogad*. (Se diskussion om befogad tillit nedan).

Det finns för närvarande ingen generell särlagstiftning som ålägger den som givit ett felaktigt råd civilrättsligt ansvar för sin handling.[45] Reglerna i 18 kap. HB om sysslomän är avsedda för andra typer av uppdragsförhållande,

[41] NJA 1987 s 702.
[42] NJA 1987 s 703.
[43] NJA 1987 s 701.
[44] Lehrberg, Uppsatser i bankrätt, s 284.
[45] Undantaget är Lag (2003:862) om finansiell rådgivning till konsumenter.

även om lagen i viss mån kan ge vägledning om hur en domstol bör se på relationen mellan rådgivaren och mottagaren av rådet.[46] Ersättningsanspråk i anledning av rådgivning grundas i de flesta fall på ett avtalsförhållande. Ersättningsanspråk som grundar sig på felaktig rådgivning som är att betrakta som utomobligatoriskt är oreglerade. Kleineman har konstruerat en skadeståndsrättslig tillitsteori. Domstolarna har i NJA 1967 s 692 samt NJA 2001 s 878 använt teorin som åtminstone *ett* verktyg i rättsskipningsprocessen.

Kleineman talar i en uppsats om fallet i termer av rådgivaransvar mot tredje man eller ansvar för vilseledande information mot densamma. Han har i sin diskussion tagit fasta på följande uttalanden i domen:

”Att göra generella uttalanden om gränserna för värderingsmans skadeståndsskyldighet är knappast möjligt. De fortsatta övervägandena avser endast värderingsintyg, eller som de också benämns värderingsutlåtanden eller värderingshandling, beträffande fast egendom avgivet av den som yrkesmässigt åtar sig uppdraget att värdera sådan egendom. Avsikten med ett sådant intyg är oftast att den skall tjäna som beslutsunderlag i samband med rättsliga förfoganden över fastigheten, främst köp och belåning. Den som lämnar uppdraget kan vara fastighetens ägare, en långivare eller en tilltänkt köpare. För värderingsmannen måste det stå klart att intyget kan komma till användning för skilda ändamål och av flera personer. Att annan än uppdragsgivaren fäster avseende vid ett värderingsintyg är ofrånkomligt. En ordning att intygsgivaren endast ansvarar mot sin uppdragsgivare för med sig åtskilliga dubbelvärderingar utan någon egentlig fördel för fastighets- eller kreditmarknaden”.

HD kommer slutligen fram till följande:

”Övervägande skäl talat för att den som med fog satt sin tillit till ett värderingsintyg inte skall bära följderna av en skada som ytterst beror på att intygsgivaren förfarit vårdslöst. Skadeståndsansvaret för den som yrkesmässigt åtar sig fastighetsvärderingar bör alltså i regel inte begränsas till skada som uppdragsgivaren lidit utan omfatta också skada som åsamkats tredje man, såvida inte förbehåll om friheten från sådant ansvar gjorts i intyget”.[47]

Med hänvisning till dessa uttalanden menar Kleineman att ”… HD godtagit en grundläggande teori eller allmän princip för professionsutövares ansvar mot tredje man”.[48] Professionsansvar kan således åläggas i icke-kontraktuella relationer. Resonemanget har sin grund i Kleinemans tillitslära. Bedömningen av ansvaret för vilseledande av annan än kontraktspart sker här utifrån en tillitsteori. Tilliten används som ett argument för att fastställa när ett rättsförhållande av s.k. kontraktsliknande karaktär uppstår mellan två parter som ej står i avtalsförhållande med varandra.

Vad som utmärker ett intygsansvar av detta slag är, enligt Kleineman, att en skada har inträffat som en adekvat följd av ett vilseledande. Det krävs inte

[46] Jfr SOU 2002:41, s 32.
[47] NJA 1987 s 703.
[48] Kleineman, Rådgivares informationsansvar, SvJT 1998, s 202.

bara ett orsakssamband mellan skadan och det felaktiga intyget. Det ställs även krav på att intygsutfärdaren vilselett den skadelidande genom att ge upphov till en tillit hos den senare. Kleineman uttrycker det så att ”… bedömningen av om en tillit som uppstått hos intygsutfärdaren är befogad ingår i bedömningen av om orsakssambandet är adekvat”.[49] Kleineman talar i termer av ”befogad faktisk tillit” hellre än om ”adekvat kausalitet”, eftersom det är fråga om psykisk och ej fysisk kausalitet.[50] För att adekvans skall föreligga krävs dock inte enbart faktisk tillit. Det krävs även en rättspolitisk värdering, eller som Kleineman säger, en ”skyddsändamålsbedömning” som understödjer att tilliten är befogad. Utöver detta krävs att skadan varit förutsägbar för skadevållaren. (Se nedan diskussion om ”the end and aim rule”). Kleineman menar att det är här det kontraktsliknande inslaget träder in i ansvarsrelationen.[51]

Värderingsmannens förtroendeposition spelar en stor roll vid bedömningen av om tilliten varit befogad. En ytterligare omständighet av vikt är intygsutfärdarens insikter om vilka potentiella skadesituationer som skulle kunna uppstå om någon förlitade sig på dennes uppgifter. Omständigheten kallas ”the end and aim rule”. Kleineman sammanfattar principen så att ”(E)n intygsutfärdare måste ha möjlighet att bedöma vad informationen kan användas till, och därmed vilka beslut, eller i vart fall vilken typ av beslut, som kan komma att fattas i anledning av den givna informationen. För att ansvar skall kunna inträda fordras att denna insikt rör närliggande eller i vart fall för informationsgivaren överskådbara skadehändelser”.[52] Det skall ånyo understrykas att intygsutfärdaren måste ha varit oaktsam[53] för att ansvar skall inträda.[54]

Att den tillit Kone satt till värderingsintyget var befogad beror bl.a. på att intyget utfärdats av en expert, vars profession är att utfärda dylika intyg. Värderingsmannen intar härmed en förtroendegivande ställning och omgivningen har anledning att fästa tillit till informationen. Med hänvisning till resonemanget ovan skapar detta förhållande en kontraktsliknande relation mellan den som utfärdat intyget och den som förlitar sig på dess innehåll. Värderingsmannen måste ha varit införstådd med intygets ”end and aim”. Skadan som drabbade Kone måste ha varit förutsägbar för intygsutfärdaren.[55]

Överhuvudtaget är Kleineman starkt kritisk till spärregeln i 2 kap. 2 § SkL. Han tycker att regeln är alldeles för snäv och att den verkar bakåtsträvande för en utveckling mot ett vidgat ansvar för rena förmögenhetsskador. En

[49] Kleineman, Ren förmögenhetsskada, s 451.
[50] Kleineman, Ren förmögenhetsskada, s 452.
[51] Kleineman, Rådgivares informationsansvar, s 202f.
[52] Kleineman, Ren förmögenhetsskada, s 452.
[53] Frågan om *när* en värderingsman varit oaktsam ligger utanför temat för denna uppsats.
[54] Kleineman, Ren förmögenhetsskada, s 454.
[55] *Bengtsson* anser att HD: s avgörande stämmer överens med vad Kleineman förordar i sin avhandling. Se Bengtsson, Svensk rättspraxis 1985-1988, JT 1990.

sådan utveckling skulle, enligt Kleineman, vara rättspolitiskt motiverat. [56] Kleineman menar att HD i domen markerat att spärregeln i 2:2 SkL inte skall tolkas e contrario.

Karlgren skulle i detta fall sannolikt betrakta relationen mellan Kone och värderingsmannen som kontraktsliknande.[57] Om ett till synes utomobligatoriskt rättsläge har starka kontraktsliknande drag anser Karlgren att ren förmögenhetsskada är ersättningsgill. Han menar vidare ”… att, om en rättsregel… uppfattas som en ‘skyddsföreskrift’ till förmån för allmänheten eller vissa enskilda intressenter, detta kan vara ägnat att utvidga skadeståndsansvaret…”.[58] Skyddsföreskriften som överträds av skadevållaren skapar en relation mellan denne och skadelidande. I och med detta uppnås en viss begränsning av kretsen skadelidande. Den skyddsföreskrift som överträtts i det aktuella fallet skulle således vara att i intyg av ifrågavarande slag lämna annat än riktiga uppgifter.

Hellner betraktar det ansvar som åligger värderingsmannan som ett utsträckt kontraktsansvar snarare än som ett rent utomobligatoriskt. Hellner pekar ut *skador som beror på vilseledande genom oriktiga uppgifter eller underlåtenhet att lämna uppgifter* som en typ av skador som ligger på gränser till kontraktsansvar.[59] Detta gäller även vid vilseledande av annan än medkontrahenten som fått del av uppgiften. Den som står för den oriktiga uppgiften blir skadeståndsskyldig för oaktsamt handlande och ej för straffbart handlande. Hellner kommenterar utgången i NJA 1987 s 692 enligt följande ”… HD: s motivering ger i övrigt ett intryck av att domstolen bedömt ansvaret som utomobligatoriskt, gällande till förmån för tredje män i allmänhet, inte som en utvidgning av det kontraktsmässiga ansvaret till förmån för den som intygsgivaren i det konkreta fallet kunde räkna med skulle begagna intyget på grund av hans förbindelse med uppdragsgivaren”.[60] De avgörande orden i motiveringen är, enligt Hellner, ”med fog satt sin tillit”. Om författaren inte missuppfattat Hellner skulle han hänföra den skada Kone led som i gränslandet till ett kontraktsbrott.[61]

---

[56] Det är fler än Kleineman som kritiserar utformningen av regeln i 2 kap. 2 § SkL. Se exempelvis Dotevall, Skadeståndsansvar för styrelseledamot och verkställande direktör, Stockholm, 1989, s 444, Samuelsson, Information och ansvar. Om börsbolagens ansvar för bristfällig information på aktiemarknaden, Göteborg, 1991, s 266ff.

[57] Karlgren, Skadeståndsrätt, s 110.

[58] Karlgren, Skadeståndsrätt, s 109.

[59] Hellner, Skadeståndsrätt, 6: e uppl., s 76f. Hellner säger även att om ”avtal ingås med den som missletts av sådant handlande kan detta bedömas som kontraktsbrott… Om avtal inte kommer till stånd, kan missledandet medföra skyldighet att ersätta det negativa kontraktsintresset”. ibid. s 77.

[60] Hellner, Skadeståndsrätt, 6: e uppl., s 78.

[61] Hellner drar sedan paralleller till sjörätten och anser att Kleineman teori om befogad tillit även kan appliceras på ansvaret mot tredje man för uppgifter i en sjöfraktsedel. Se Hellner, Festskrift till Jan Sandström, Sjörätten och den allmänna kontraktsrätten, s 169. Enligt Kleineman är tredje man ersättningsberättigad för liden skada om denna satt befogad tillit till ett dokument. Detta skulle, enligt Hellner, i sjörätten innebära att en bank eller en

Även rättsvetenskapsmän som *Rodhe, Ramberg, Hultmark*[62] samt *Kersby* karaktäriserar relationen mellan skadevållaren och den skadelidande som avtalsliknande. Rodhe menar att tendensen när det gäller intygsansvaret ”… klart går i den riktningen, att man betecknar relationen mellan intygsgivaren och den som förlitar sig på intyget såsom kontrakträttslig”.[63] Ramberg och Hultmark menar att rättsfallet ”visar att man i vissa situationer är beredd att göra undantag från principen om avtalets subjektiva begränsning och i vart fall skydda sådana personer som, utan att vara avtalsparter, har ett närliggande och skyddsvärt intresse av att avtalet fullgörs på ett riktigt sätt”.[64] Sistnämnda hänvisar även till nedan diskuterade NJA 1996 s 700.

Saxén menar att det inte finns en skarp gräns mellan utomkontraktuell skada och skada till följd av ett kontraktsbrott. Skillnaden mellan om medkontrahenten eller en tredje man tillfogas skada till följd av en persons oriktiga uppgifter är av mindre vikt. Detta gäller särskilt om man tittar på betydelsen av att denna typ av intyg inte innehåller osanningar. Det uppkommer en avtalsliknande situation mellan utfärdaren av ett sådant intyg och den som mottager informationen i det. Den skada Kone lider ligger, p.g.a. det nära sambandet med ett avtalsförhållande, i gränslandet mellan skada i avtalsförhållande och utomkontraktuell skada.[65]

---

kreditgivare (annan än mottagaren av godset) som satt sin tillit till en sjöfraktsedel vilket visar sig innehålla oriktiga och vilseledande uppgifter om godset kvalitet eller kvantitet, skulle vara berättigad till skadestånd.

[62] Hultmark drar paralleller mellan det felaktiga värderingsintyget och ett felaktigt utfärdat certifikat. Värderingsmannen är i samma position som CA (= certificating authority). En kreditgivare (tredje man) är i båda fallen beroende av att uppgifterna på intyget respektive på certifikatet stämmer överens med verkligheten. Intygs – respektive certifikatutfärdaren står inte i något avtalsförhållande med kreditgivaren utan deras professionalism används endast som ett redskap vid rättsliga transaktioner. Hultmark menar att rättsläget borde vara detsamma. CA, liksom värderingsmannen, borde vid oaktsamhet bli skadeståndsskyldig gentemot en kreditgivare som med fog satt sin tillit till uppgifterna. Detta eftersom ”om uppgifterna i certifikatet är felaktiga, så drabbas i första hand inte den signerande parten (som har ett avtal med CA) utan den part som förlitat sig på det felaktiga certifikatet”, s 882. ”Förhållandet mellan CA och den förlitande parten är inte alltid kontraktuell, men det skulle möjligen kunna betecknas som kvasi – kontraktuellt”. Hultmark, Digitala signaturer, JT 1996-97 s 876.

[63] Rodhe, Handbok i sakrätt, s 315 not. 20.

[64] Ramberg, Hultmark, Allmän avtalsrätt, s 236. Kersby uttrycker sig likartat i Kersby, Due-Diligence, JT 1997-98, s 152.

[65] Saxén, Skadestånd vid avtalsbrott, s 287f.

3.2 NJA 2001 s 878

3.2.1 Redogörelse för rättsfallet

Rättsfallet handlar, liksom det föregående, om ansvar för annan än uppdragsgivaren för den som i värderingsintyg beträffande fast egendom av oaktsamhet åsatt fastighet ett alltför högt marknadsvärde.

En värderingsman fick i uppdrag av B att utfärda ett värderingsutlåtande med anledning av en tvist. Tvisten förelåg mellan uppdragstagaren B och ett annat bolag. Värderingsutlåtande kom emellertid att användes som underlag vid ansökan om kredit hos en bank. När B inte kunde infria sitt betalningsåtagande gentemot banken uppdagades det att fastigheten erhållit ett alldeles för högt marknadsvärde. Den säkerhet banken erhållit i fastigheten täckte ej den fordran banken hade mot B.

HD konstaterar inledningsvis i domskälen att det i målet är ostridigt att A förfarit vårdslöst. Detta genom att ge fastigheten ett markant för högt marknadsvärde. Domstolen diskuterar härefter om ansvar kan åläggas värderingsmannen trots att inget avtal eller brottslig handling föreligger mellan banken och värderingsmannen. HD refererar till NJA 1987 s 692 och konstaterar härmed att ansvar kan åvila tredje man i ett fall som detta.[66] Det måste stå klart, menar HD, för en professionell värderingsman att ett utlåtande av detta slag kan komma att ligga till grund för olika typer av rättsliga förfoganden när det gäller en fastighet. Domstolen menar att skadeståndsansvar p.g.a. en felaktig värdering ej bör begränsas till skada som uppdragsgivaren lider. Ansvaret bör även omfatta skada tredje man kan lida efter att ha satt sin tillit till ett intyg av det aktuella slaget. *Ett nödvändigt krav är dock om denna tillit är befogad.* Intyget inleddes med en inskränkning av intygets legitima användningsområde som löd ”avsett att ligga till grund för tvist”. Härmed ansåg HD att banken ålades en viss undersökningsplikt. Den hade således inte befogad tillit att i en förfrågan om kredit lita till innehållet i intyget. Den borde p.g.a. friskrivningen ha undersökt intyget sanningsvärde. Banken var härmed inte berättigad till skadestånd för den förlust den lidit till följd av värderingsmannens vårdslöshet. HD uttrycker det så att ”(S)kadeståndsansvaret för den som yrkesmässigt åtar sig fastighetsvärderingar bör alltså i regel inte begränsas till skada som uppdragsgivaren lidit utan omfatta också skada som åsamkats tredje man, såvida inte förbehåll om frihet från sådant ansvar gjorts i intyget”.[67] Professionsutövare som riskerar att drabbas av ansvar gentemot

[66] Se HD: s resonemang i NJA 1987 s 692, s 885.
[67] Citatet är från NJA 1987 s 692, s 703. HD hänvisar i NJA 2001 s 878 till nämnda citat samt rättsfall.

tredje man kan således, enligt rättstillämparna, friskriva sig från ansvar mot sådan.

3.2.2 Diskussion

HD säger i fallet att det avgörande är om ”… tilliten till utlåtandet varit befogad”.[68] Kleineman menar att domstolen genom detta uttalande en än gång[69] klargör ”… en gång för alla att tillitens relevans utgör själva rättsregeln”.[70] Tillitens relevans skulle härmed vara rättsregeln vid vilseledande information i utomobligatoriska skadeståndsanspråk. Vid avgörandet av om tilliten är befogad säger HD att förbehåll avseende ansvaret får betydelse. Kravet på utformningen av sådana friskrivningar bör ej ställas för högt. Detta med tanke på de ekonomiska följder som ett skadeståndsansvar kan orsaka intygsutfärdaren. HD påpekar att det måste finnas en möjlighet ”… för värderingsmannen att begränsa sitt ansvar genom att i utlåtandet uttryckligen hänvisa till det ändamål som föranlett utlåtandets utfärdande”.[71] I fallet hade värderingsmannen begränsat intygets räckvidd genom att ange att intyget var avsett att användas för tvist. Även om domstolen ej tyckte formuleringen av förbehållet var glasklart, ansågs ”… upplysningen… tillräcklig för att banken borde genom en förfrågan hos [värderingsmannen] ha närmare förvissat sig om huruvida utlåtandet kunde läggas till grund för kreditgivning på samma sätt som ett sedvanligt värderingsutlåtande på fastighetsmarknaden”.[72] Banken undersökte ej frågan och befanns härav av HD ej ha haft en *befogad* tillit till intygets innehåll.

I NJA 2001 s 878 kände värderingsmannen till intygets ”end and aim” (underlag för tvist) och ”(I) den mån intyget läggs till grund för en transaktion som ligger långt bortom den som är aktuell vid upprättandet, torde i allmänhet risken för ansvar minska”.[73] Den inträffade skadan ligger ej långt borta från vad intygsutfärdaren kunde föreställa sig vid utformandet. I fallet fanns dock en klausul som angav intygets syfte och det inträffade skadefallet ligger inom ramen för detta förbehåll.

Kleineman talar om *ansvarsgrundlag* och *ansvarbegränsning* när han granskar domens prejudiciella betydelse[74]. Den befogade tilliten är ”den enda självständiga ansvarsgrunden”[75] i utomobligatoriska förhållanden. Kleineman menar att ställning förs tas till om tilliten är befogad. Därefter

[68] NJA 2001 s 886.
[69] Kleineman syftar bl.a. på NJA 1987 s 692 ovan.
[70] Kleineman, Om den befogade tillitens…, JT 2001-02, s 650.
[71] NJA 2001 s 886.
[72] NJA 2001 s 887.
[73] Kleineman, Ren förmögenhetsskada, s 544.
[74] Stycket bygger på Kleineman, Om den befogade tillitens…, JT 2001-02, s 631ff.
[75] Kleineman, Om den befogade tillitens…, JT 2001-02, s 632. Den enda ansvarsgrunden förutom när brott är för handen.

undersöks om intygsutfärdaren kunde ha förutsett det inträffade och valt att begränsa sitt ansvar. ”En ansvarsfriskrivning är emellertid inte något som *i först hand* har att göra med frågan om tilliten till visst informationsmaterial varit befogad eller ej, utan en frågeställning som blir aktuell först sedan man konstaterat förevaro av en befogad tillit”.[76]

För att enklare förstå problematiken kan begreppen appliceras på omständigheterna i det diskuterade fallet. Vi har enligt Kleineman således att göra med två olika betingelser när vi talar om befogad tillit. Den ena är ansvarsförutsättningar (grunden för ansvar) och ansvarsfriskrivningar. Bedömningen av om en tillit är befogad har att göra med den första betingelsen, ansvarsförutsättningar. Om en domstol resonerar sig fram till slutsatsen att en kontrahents tillit är befogad, blir nästa fråga att undersöka om det finns någon ansvarsfriskrivning som begränsar ansvaret. Detta tillvägagångssätt stämmer överens med hur domstolarna bedömer ansvar enligt andra rättsområden. Paralleller kan dras till straffrätten och hur ansvarsbedömningen utförs där. Först utreds om den tilltalade kan anses ansvarig för ett brott. I nästa skede undersöks om någon av ansvarsfrihetsgrunderna är tillämpliga. I det diskuterade fallet har värderingsmannen begränsat sitt ansvar genom att i skriven text tala om ändamålet med intygets utfärdande. Genom att på detta sätt hänvisa till syftet med intygets utfärdande, vad det är menat att användas till, har utfärdaren begränsat sitt ansvar. Det har dock skett på ett annorlunda sätt än genom en uttrycklig friskrivningsklausul. Enligt Kleineman bör en domstol således ”… skilja mellan en analys av om tilliten varit befogad utifrån vad professionsutövaren angivit om tillkomstsättet och den förutsedda användningen av intyget å den ena sidan och ansvarsfriskrivningar å den andra”.[77]

Kleineman ger en definition av ansvarsfriskrivningar som ”… uttalanden i själva utlåtandet att utfärdaren friskriver sig från ansvar för skada som förorsakats av en befogad tillit till intyget”.[78] Om intyget används till en transaktion som omfattas av förbehållet går utfärdaren fri från ansvar eftersom det saknas en grundläggande ansvarsbetingelse. Kleineman menar att HD fastslagit en viktig princip i domen nämligen ”… att det gäller för kreditgivare att noggrant granska värderingsutlåtandet och särskilt överväga om utlåtandet är ägnat att läggas till grund för den typ av transaktion som nu är i fråga”.[79] Kärnan i ansvarsfrågan (ansvarsgrunden) är ”… att rättsordningen inte kan acceptera att man oaktsamt vilseleder vare sig kontraktspart eller annan än kontraktspart”. Vidare poängteras att ”(V)id bedömningen av om någon blivit oaktsamt vilseledd kommer såväl den befogade tilliten som föreliggande ansvarsfriskrivningar att räknas in”.[80]

[76] Kleineman, Om den befogade tillitens…, JT 2001-02, s 632.
[77] Kleineman, Om den befogade tillitens…, JT 2001-02, s 632.
[78] Kleineman, Om den befogade tillitens…, JT 2001-02, s 632.
[79] Kleineman, Om den befogade tillitens…, JT 2001-02, s 633.
[80] Kleineman, Om den befogade tillitens…, JT 2001-02, s 634.

Värderingsmannen blir i NJA 2001 s 878 fri från ansvar av den anledningen att tilliten ej anses befogad och inte p.g.a. att denne friskrivit sig från ansvar.

3.3 NJA 1996 s 700

3.3.1 Redogörelse för rättsfallet

En konkursförvaltare har ålagts skadeståndsskyldighet för ren förmögenhetsskada som drabbat tredje man genom vårdslös förvaltningsåtgärd bestående av att tredje man tillhörig egendom sålts.

Vårdslösheten består i att konkursförvaltaren ej tillräckligt noga utrett ägandeförhållandena angående egendom som befann sig i konkursbolagets lokaler. Domstolen poängterar att det åligger förvaltaren att se till att egendom till vilken tredje man har separationsrätt inte omfattas av försäljningen av ett konkursbo. Detta anser HD följer av konkurslagens reglering samt av en allmän princip om förbud mot att obehörigen förfoga över annans egendom. Skadan är enligt domstolen att betrakta som ren förmögenhetsskada. Trots att det ej föreligger en brottslig handling ålägger HD konkursförvaltaren ansvar för skadan. Motiveringen är att 2:2 SkL inte utesluter ersättningsskyldighet även om brott ej är för handen. Det påpekas även att det i rättspraxis finns en utveckling mot ett vidgat ansvar för rena förmögenhetsskador som orsakats genom vårdslöshet.

3.3.2 Diskussion

Konkursförvaltaren är skadeståndsskyldig för ren förmögenhetsskada som han vållar boet, en enskild borgenär eller gäldenären.[81] Ansvaret bygger på culpaprincipen och avser även person- och sakskada. [82] Regeln innehåller således en begränsning när det gäller *mot vem* konkursförvaltaren har ett oaktsamhetsansvar. I förarbeten till KL motiveras begränsningen med att det skulle vara alltför komplicerat att lagstifta om ansvaret mot tredje man. Det har även förelegat få tvister där tredje man haft ett ersättningsanspråk på konkursförvaltaren.[83] Konkurslagskommittén uttalar i ett betänkande att konkursförvaltarens skadeståndsskyldighet mot borgenär, konkursbo och tredje män inte regleras av KL ”… utan av allmänna rättsregler i 1972 års skadeståndslag…”.[84] Kommittén har härmed gjort en direkt hänvisning till 2 kap. 2 § SkL. Denna hänvisning står dock ej att finna i propositionen som

[81] 17:1 KL.
[82] Heuman, Specialprocess, s 240.
[83] Prop. 1986/87:90, s 414, SOU 1983:24, s 396.
[84] SOU 1977:29, s 186.

följde. Konkurslagskommittén föreslog 1983 regler om förvaltarens ansvar mot boet, konkursborgenär samt gäldenären grundade på ett culpaansvar. Med ”tredje man” ansåg kommittén ”… någon utanför boet stående person…”.[85] En konkursborgenär uppfattades således inte som en tredje man i kommitténs mening. Gentemot tredje man uttalande kommittén att ”… en allmän princip torde gälla att förvaltaren svarar för skada som han uppsåtligen eller av vårdslöshet tillfogar någon utanför boet stående person”.[86] Kommittén tillägger att ”(H)ärutöver har i litteraturen uttalats att det i allmänhet torde förutsättas, att förvaltaren åsidosätter en uttrycklig, till tredje mans skydd meddelad bestämmelse för att han skall bli skadeståndsskyldig”.[87]

När det gäller ansvaret för borgenärer grundas detta enligt kommittén på en form av uppdragsförhållande mellan dessa och förvaltaren. Ansvaret gentemot ”tredje man” kan bli aktuell antingen på utomobligatorisk grund eller på inomobligatorisk.[88]

Kleineman menar att kommittén här gör en direkt hänvisning till normskyddsläran. Det föreligger således ett ansvar som inte grundar sig på en uttrycklig lagregel, nämligen om det föreligger en kränkning av en skyddsföreskrift. *Kleineman* talar i sin avhandling om ”normskydd och konkursförvaltaransvar”.[89] Han anser att det finns ett visst stöd i gällande rätt för ett normskydd vid rena förmögenhetsskador oberoende av lagstöd eller brott vad det gäller konkursförvaltares skadeståndsansvar. Han pekar på den obestämbara krets potentiella, skadelidande tredje män utgör, och konstaterar svårigheten att lagstifta på detta område.

Konkursförvaltares skadeståndsansvar för ren förmögenhetsskada gentemot tredje man grundar sig således enligt Kleineman ”… på en direkt tillämpning av normskyddsläran, oberoende av spärregeln i 2 kap. 4 § SkL”.[90] I propositionen från 1987 är återigen utgångspunkten normskyddsläran vid bedömning av ansvaret mot tredje man.[91] Normen som kränkts kan vara skriven eller oskriven.[92]

Att förvaltaren även kan bli skadeståndsskyldig gentemot annan skadelidande som står utanför konkursen, har domstolen slagit fast i det diskuterade fallet. I HD: s domskäl kan följande läsas:

”Att konkurslagen inte innehåller bestämmelser om skadeståndsskyldighet gentemot den som står utanför konkursen innebär inte att någon sådan

[85] SOU 1983:24, s 394.
[86] SOU 1983:24, s 394.
[87] SOU 1983:24, s 394.
[88] SOU 1983:24, s 394.
[89] Kleineman, Ren förmögenhetsskada, s 292ff.
[90] Kleineman, Ren förmögenhetsskada, s 295. Spärregeln återfanns tidigare i 2:4 SkL.
[91] Prop. 1986/87:90, s 413f.
[92] Kleineman, Ren förmögenhetsskada, s 297.

skyldighet inte skulle kunna föreligga… Denna fråga är att bedöma enligt allmänna skadeståndsrättsliga principer”.[93]

Efter detta konstaterande och med en hänvisning till ett uttalande i förarbetena till KL, kommer domstolen fram till slutsatsen:

”Att förvaltaren har en skyldighet att tillse att tredje man tillhörig egendom inte dras in i konkursen får anses följa såväl av konkurslagens reglering som av en allmän princip om förbud mot att obehörigen förfoga över annans egendom”.[94]

Hellner diskuterar i sin avhandling[95] förhållandet mellan obehörig vinst och utomobligatoriskt skadestånd. Obehörigt utnyttjande av annans egendom medför, enligt Hellner, ersättningsskyldighet oavsett om handlandet är brottligt eller ej. Han drar paralleller till sakrätten och ersättning för obehörig vinst.[96] Denna principiella utgångspunkt torde även vara tillämplig på obehöriga förfoganden såsom i det diskuterade fallet. Även *Agell* resonerar i en artikel[97] om kopplingen mellan frågan om obehörig vinst och den utomobligatoriska skadeståndsrätten.

Millqvist anser att utgången i Konefallet legitimerar ett domslut som gör en konkursförvaltare skadeståndsskyldig för ren förmögenhetsskada gentemot exempelvis en massaborgenär eller en närstående till gäldenären.[98] Han menar att ”(G)enom att 17:1 KL endast täcker en del av de skadefall en förvaltare kan vara upphov till i sitt arbete blir även allmänna skadeståndsregler och –principer aktuella för tillämpning”.[99]

Millqvist hävdar, tillsammans med *Kleineman* och *Welamsson*, att ansvaret mot de subjekt som ej omfattas av 17:1 KL vilar på ett culpaansvar. Detta ansvar begränsas av läran om skyddat intresse, den s.k. normskyddsläran. (Se diskussion om normskyddsläran i kapitel 3.1.2 ovan). Millqvist menar att förvaltarens ansvar mot tredje man är av utomobligatorisk karaktär och således omfattas av SkL: s bestämmelser, närmare bestämt av spärregeln i 2 kap. 2 § SkL. Eftersom det sällan torde vara fråga om brottslig gärning från konkursförvaltarens sida, anser Millqvist det intressanta vara i vilka fall denna kan bli ersättningsskyldig utanför SkL: s reglering. ”Den viktiga frågan blir därmed i vilken utsträckning förvaltaren svarar mot tredje man för sådan ren förmögenhetsskada som inte omfattas av 2:4 SkL… Normskyddsläran skulle här kunna ge ledning om den uppfattas som ett

[93] NJA 1996 s 711.
[94] NJA 1996 s 711.
[95] Hellner, Om obehörig vinst.
[96] Hellner, Om obehörig vinst, s 225ff.
[97] Agell, Skadeståndsansvaret vid obehöriga förfoganden över annans egendom.
[98] Millqvist, Konkursförvaltares skadeståndsansvar, SvJT 1991, s 4f.
[99] Millqvist, Konkursförvaltares skadeståndsansvar, SvJT 1991, s 4.

komplement till 2:4 SkL".[100] Läran om skyddat intresse skulle härmed fylla ut en lucka i lagen och ge vägledning i de fall brott ej är för handen, men där intresset för sanktion är starkt.[101] Tredjemansansvaret blir på detta sätt reglerat, inte i form av en lagregel utan som en rättsprincip.

3.4 NJA 1998 s 520

3.4.1 Redogörelse för rättsfallet

Fallet rör ansvar för en bank som, trots underrättelse om att en värdepappersdepå hos banken pantsatts som säkerhet för ett lån, utan panthavarens medgivande lämnat ut aktiedepån till ägaren.

Morgongåva Invest AB (Invest) pantsatte värdepappersdepån hos Föreningssparbanken (banken) som säkerhet för ett lån från Eurocredit. Lånet kom inte att infrias och när Eurocredit skulle ta panten i anspråk för skulden visade det sig att banken, trots denuntiationen, lämnat panten till Invests förfogande. HD säger i domskälen:

"Att tredje man iakttar sin skyldighet att inte lämna ut det pantsatta godset till ägaren är av central betydelse för att den sakrättsliga verkan av pantsättningen skall bestå. Det får antas att en kreditgivare normalt inte som säkerhet skulle godta pantsättning av gods som innehas av tredje man, ifall tredje mannen utan påföljd skulle kunna åsidosätta sin skyldighet att inte lämna ut godset till ägaren. För att det avsedda ändamålet med 1936 års lag skall uppnås krävs därför att kreditgivaren har rätt till ersättning av tredje mannen för den ekonomiska förlust han lider, om egendomen lämnas ut…".[102]

Banken har utan Eurocredits medgivande lämnat ut de pantsatta aktierna till ägaren Invest. Detta har resulterat i att Eurocredit ej erhållit betalning för sin säkrade fordran. Banken har enligt HD därmed blivit skyldig att ersätta Eurocredit för dess ekonomiska förlust. Detta oavsett att brott ej är för handen och trots att inget avtalsförhållande föreligger mellan banken och Eurocredit.

[100] Millqvist, Konkursförvaltares skadeståndsansvar, SvJT 1991, s 28. Spärregeln hade tidigare sin placering i 2 kap. 4 § SkL.
[101] Millqvist, Konkursförvaltares skadeståndsansvar, SvJT 1991, s 28.
[102] NJA 1998 s 531.

3.4.2 Diskussion

Huvudfrågan i målet är om banken är skyldig att ersätta Eurocredit för sin skada trots att 1936 års lag inte innehåller några bestämmelser om skadestånd. Avsikten vid tillkomsten av 1936 års lag var inte ”… att de legala reglerna om handpanträtt undantagslöst skulle tillämpas vid pantsättning av lös egendom som innehas av tredje man”.[103] Det åligger exempelvis inte tredje man att p.g.a. panträttsförhållandet förvara och vårda panten. En sådan förpliktelse följer endast av någon annan omständighet. ”I underrättelsen till tredje mannen låg emellertid… en anvisning att han inte fick lämna ut den pantsatta lösegendomen till ägaren.”[104] Syftet bakom lagen talar således för att en skadelidande, i fallet när tredje man lämnat ut pantgodset till pantsättaren, har rätt till ersättning för den rena förmögenhetsskada denne lider härav.[105]

Bengtsson uttalar sig om relationen mellan banken och Eurocredit och kallar den avtalsliknande. Han vidareutvecklar inte ställningstagande utan säger enbart att fallet ”… ger ännu ett exempel på att HD i praxis ålagt ansvar för ren förmögenhetsskada även utanför kontraktsförhållanden…”. Bengtsson säger vidare att i ”… en avtalsliknande situation som den aktuella måste detta ha framstått som mycket näraliggande”.[106]

Kleineman skulle möjligen hävda att HD i fallet ålagt tredje man skadeståndsskyldighet p.g.a. att denne åsidosatt en skyddsföreskrift. Skyddsföreskriften består i att en panthavare inte på ägarens begäran får lämna ut panten till densamma. Banken kände till pantsättningens ”end and aim”. Såväl skadan som vem som skulle komma att drabbas av den var således förutsägbar för banken, allt enligt normskyddsläran. (Försiktighet bör dock iakttas när domskäl diskuteras utifrån teorier domstolen ej själv har hänvisa till).

Alternativt skulle kunna hävdas att domstolen sett till syftet med regelverket och fyllt ut en lucka i lagen genom att föra en rättspolitisk argumentation. Svea hovrätt uttrycker följande i RH 2001:69:

”I rättspraxis har emellertid skett en utveckling i riktning mot ett vidgat ansvar för ren förmögenhetsskada vid vårdslöshet utanför rena kontraktsförhållanden. Det har i dessa fall förelegat starka sakliga eller rättspolitiska skäl för att utsträcka ansvaret.”

[103] Jensen, 36 lektioner i sakrätt, s 276.
[104] Jensen, 36 lektioner i sakrätt, s 276.
[105] Jfr vad som gäller enligt 10 kap. HB när en panthavare åsidosätter sina skyldigheter.
[106] Bengtsson, Skadestånd utom kontraktsförhållanden 1997-2000, SvJT 2002, s 40.

Det starka rättspolitiska skälet för att ålägga banken skadeståndsskyldighet i fallet skulle enligt författaren sannolikt vara att pantsättning som instrument i handeln skulle förlora sin trovärdighet, och därmed sin funktion, om banken gick fri från ersättningsskyldighet.

4 Komparativ översikt

Tanken med detta kapitel är att ge en överblick över hur andra rättssystem ser på frågan om ansvar för ren förmögenhetsskada i utomobligatoriska förhållanden.. Eftersom det ej är fråga om en djupare studie har jag valt att använda mig av en sekundär källa, Bill Dufwa, i kombination med utländsk gällande rätt.

I *fransk rätt* uppkommer inte problemet med om ren förmögenhetsskada bör ersättas trots frånvara av brottslig handling. I artikel 1382 och 1383 Code Civil återfinns en culparegel som omfattar dels person- och sakskador, dels ren förmögenhetsskada. Ingen principiell skillnad mellan skadetyperna görs i lagen utan ersättning utgår för alla typer av skador vid oaktsamt handlande.[107]

I tyska BGB finns ett stadgande[108] som säger att en person ej är ersättningsskyldig för de skador som kan inträffa till följd av av honom dålig rådgivning. Dufwa menar att det då borde vara märkligt om tredje man kunde vinna framgång med en skadeståndstalan på samma grund.[109] Detta är alltså sannolikt ej möjligt. De tyska rättstillämparna kan istället ta vägen via avtalsrätten och åberopa ett kontraktsresonemang. En etablerad princip i den tyska rätten är att det föreligger biförpliktelser till ett kontrakt som kan åberopas av tredje man. Skadevållaren behöver ej veta *vem* den potentiella skadelidande är, enbart att det finns en grupp av personer liksom den skadelidande, som kan komma att lita på dennes uppgifter. Detta gäller dock endast när skadevållaren är en person med ett förtroendeansvar. Denna är exempelvis en professionell värderingsman eller sakkunnig. Det råder således knapp tvekan om att värderingsmannen i Kone-fallet skulle bli skadeståndsansvarig gentemot Kone Invest. Kone tillhör den grupp av potentiella skadelidande som kan komma att förlita sig på en professionell värderingsmans uppgifter. På samma grund skulle med stor sannolikhet även de skadelidande i de övriga tre studerade rättfallen vara ersättningsberättigade.

I engelsk rätt, liksom i övriga common law system, finns ”the doctrine of consideration” som en slags gyllene regel. Dufwa översätter principen med att “… ett avtal för att vara bindande skall medföra ömsesidiga förpliktelser; det räcker ej att blott den ena parten är belastad”.[110] En domstol kan således inte konstruera ett avtal genom att tala i termer av ”en kontraktsliknande situation”. Tredje man torde således med hänvisning till denna princip ej kunna åberopa en rätt p.g.a. ett kontrakt denne ej är avtalspart till.

[107] Dufwa, Skyddat intresse, s 207f.
[108] § 676 BGB.
[109] Dufwa, Skyddat intresse, s 207.
[110] Dufwa, Skyddat intresse, s 212.

Observeras bör dock i sammanhanget utgången i avgörandet Hedley Byrne & Co. Ltd. v. Heller & Partners Ltd. I fallet framhävde House of Lords den befogade faktiska tillitens relevans. Utgången i målet blev dock negativ för käranden, men diskussionen om en ”duty” eller en ”responsibility” uppkommit mellan skadevållaren och tredje man pekar ändå på att normskyddsläran kan ha visst stöd i engelsk rätt.

I fallet Hedley Byrne & Co. Ltd. v. Heller & Partners Ltd. var omständigheterna i korta drag följande:

Tvisten stod mellan en bank och en reklambyrå där byrån erhållit en ”rekommendation” av banken, med anledning av en förfrågan hos banken om en tilltänkt avtalsparts likviditet. Rekommendationen innehöll uttalanden som:”… a respectably consituted company whose trading connection is expanding speedily… ” ”… we believe that the company would not undertake any commitments if they were unable to fulfil it”. Samt uttalanden som att banken ansåg ”… the company ta be quite good for its engagements…”, (s 467). The House of Lords diskuterar om en ”duty of care” uppkommit mellan banken och byrån med anledning av de givna rekommendationerna. Utgången i fallet blev negativ för den kärande eftersom the Lords ansåg att både banken och byrån båda deklarerat att det inte fanns en ”responsibility” dem emellan som kunde ge upphov till en befogad tillit hos byrån grundad på bankens uppgifter om en potentiell avtalsparts likviditet.

5 Sammanfattande diskussion

I uppsatsens avslutande del förs en sammanfattande diskussion, dels om hur olika rättsvetenskapsmän ser på problematiken kring spärregeln i 2:2 SkL samt hur den bör lösas, dels om utgångarna i de studerade målen. Kapitlet genomsyras av, samt avrundas med, författarens egna synpunkter i ämnet.

Kleineman föreslår två alternativa vägar att lösa problemet med 2 kap. 2 § SkL lagstiftningsvägen. Det första förslaget innebär att vi närmar oss våra nordiska grannar genom att liksom i Danmark och Norge lämna ansvaret oreglerat i lagtexten.[111] Med denna metod skulle lagstiftarna markera att domstolarna tillerkänns en större frihet än för närvarande att ålägga ansvar. Domsmotiveringar av typen ”eftersom enligt 2:2 SkL skadestånd för ren förmögenhetsskada enbart kan åläggas vid brottslig handling”, skulle härmed fortsättningsvis inte stå att finna. Kleineman menar att domstolarna härmed skulle tvingas ”… genomföra en bedömning av om skadeståndsskyldighet bör åläggas eller inte, med beaktande av de ändamålsskäl som talar för och emot ett ansvar”.[112] Med detta skulle kopplingen till straffrätten elimineras vilket Kleineman anser önskvärt. Det andra mindre drastiska alternativet vore att i lagtexten jämte 2:2 räkna upp ett antal ansvarsgrundande fall. Stadgandet skulle kompletteras med en generalklausul som gav domstolarna utrymme för vidare utveckling i praxis.[113]

I situationer där vilseledande orsakat ren förmögenhetsskada har Kleineman konstruerat en skadeståndsrättslig tillitsteori. Detta ”utomkontraktuella vilseledandeansvar” anser Kleineman skulle kunna vara ett av verktygen domstolarna kan använda vid sin ändamålsbedömning. Kortfattat innebär teorin att den som *vårdslöst vilseleder* någon till en disposition som orsakar skada för den vilseledde, kan bli skadeståndsskyldig om den skadelidande agerar med *faktisk tillit* till det vilseledande handlandet, om tilliten också är *befogad*. Kleineman poängterar i sin avhandling att hans metod är en av många. Hans teori ej gör ”anspråk på att vara den enda tänkbara, tvärtom får den uppfattas som en metod bland flera andra tänkbara”.[114]

Kleineman varnar för att öppna dörrarna för ett alltför vittgående ansvar. ”Man bör kräva en tydlig anknytning till ett avtal mellan andra parter och ett uppenbart och för den skadeståndsskyldige klart uppfattbart skyddsvärt

[111] Kleineman, Ren förmögenhetsskada vid brott – det ”klara” ansvarsområdet, JT 1989-90, s 657ff. Kleineman.
[112] Kleineman, Ren förmögenhetsskada, s 577.
[113] Kleineman anser att denna lagstiftningsteknik skulle överensstämma med SkL: s stadganden i övrigt. Han hänvisar till lagreglerna som reglerar ansvaret för underåriga skadevållare samt jämkningsstadgandet.
[114] Kleineman, Ren förmögenhetsskada, s 421.

intresse hos en bestämd person eller en klart begränsad krets av personer".[115]

Författaren anser att Kleinemans teori får stöd av utgången i NJA 1987 s 692. I HD: s domskäl uttalas följande: "den som med fog satt sin tillit till ett värderingsintyg inte skall bära följderna av en skada som ytterst beror på att intygsgivaren förfarit vårdslöst".[116] Det bör poängteras att HD enbart uttalar sig om värderingsutlåtanden. Det är viktigt att akta sig för att dra för generella slutsatser av utgången i målet. Prejudikatets räckvidd sträcker sig endast till att gälla fall där det är fråga om 1) värderingsintyg 2) avseende fastighet 3) avgiven av en yrkesman.[117] Om metoden att resonera i termer av "skyddat intresse" kan tillämpas på andra vilseledandefall låter författaren vara osagt.

Att använda Kleinemans normskyddslära som en metod för att vidga ansvaret vid rena förmögenhetsskador är det många jurister och tillika författare som skulle skriva under på.[118]

Fahlbeck anser att Kleinemans ståndpunkt är svår att acceptera. "Intressant och viktigt är om den befogade tilliten är avgörande eller om det är 'enbart' nödvändig som ett rekvisit bland andra".[119] Han menar vidare att om den befogade tilliten får spela den avgörande rollen förskjuts perspektivet från skadevållaren till den skadelidande. Resultatet blir att det ej är skadevållarens handling som står i centrum för bedömningen av ansvaret utan den skadelidandes uppfattning av densamma. Författaren håller med om att detta är besynnerligt. Exempel på problematiken återfinns på andra ställen i skadeståndsrätten. Vid bedömningen av graden av culpa hos en skadevållare finns det en teori kallad "the thin scall theory" ("man får ta den skadelidande som man finner honom"). Teorin innebär att om den skadegörande handlingen alternativt underlåtenheten får, i förhållande till handlingen eller underlåtenhetens art, överdrivna konsekvenser, detta inte skall ligga skadelidanden till last utan detta istället påverkar graderingen av culpa hos skadevållaren. Följande exempel kan ges: om en fastighetsägare ej tillsett att trottoaren utanför fastigheten är snöfri, och någon går förbi, halkar och bryter vartenda ben i kroppen p.g.a. att denne lider av extrem benskörhet, detta är något som får ligga skadevållaren till last och tas med i bedömningen av dennes grad av vårdslöshet. I den beskrivna situationen står således även här, liksom i fallet med normskyddsläran, den skadelidande i centrum vid bedömningen av skadevållarens ansvar. Fenomenet att sätta den skadelidande i centrum för bedömningen av

[115] Kleineman, Ren förmögenhetsskada, s 236f.
[116] NJA 1987 s 703.
[117] Hillert och Jensen, Bostadsrättens värde, s 43.
[118] Se exempelvis Aldeholm och Olsson, Revisorns ansvarsställning, 1995, s 448f. Johansson framhäver normskyddslärans betydelse vid skadeståndsanspråk i enlighet med lagen om handel med finansiella instrument, Johansson, Options- och terminsavtal, s 159ff. Se även ovan diskuterad doktrin.
[119] Fahlbeck, skriftlig feedback på mitt examensarbete.

ansvaret återfinns på flera ställen i gällande rätt, detta innebär dock ej automatiskt att metoden är önskvärd eller tillfredsställande.

Roos vill ej se ett helt upphävande av 2:2 SkL. En bättre lösning vore enligt honom att överlämna ansvarsfrågan till en fri skälighetsbedömning. Roos anser att Kleinemans metod skulle kunna tjäna som vägledning för domstolarna i den framtida rättsutvecklingen.[120] Roos avslutar sin uppsats med att konstatera att ”(D)en nuvarande situationen är långt ifrån tillfredsställande”.[121]

Dufwa ställer sig avvisande till att införa normskyddsläran i svensk rätt. Han menar att istället för att utgå ifrån att huvudregeln vid ansvar för ren förmögenhetsskada är brott, ”… domstolarna bör sträva efter att utarbeta särskilda regler för de fall varom frågan är”.[122] Domstolen bör finna nya lösningar genom olika rättspolitiska överväganden. Han poängterar att bara för att en skadeståndstalan i ett fall ogillas, detta inte skall föranleda att ansvar ej kan åläggas i ett annat fall med liknande omständigheter. Ofta faller just talan på speciella omständigheter i fallet.[123] Jämför exempelvis omständigheterna i NJA 1987 s 692 och NJA 2001 s 878 ovan. I det senaste fallet blev utgången negativ för den skadelidande beroende på den omständigheten att det i intyget fanns en ”ändamålsbeskrivning”.

I NJA 1996 s 700 hänvisar HD till allmänna skadeståndsrättsliga principer, principen om förbud mot obehörigt förfogande samt syftet bakom konkurslagstiftningen när den motiverar utgången i målet. Kleineman m.fl. hänvisar direkt till normskyddsläran när de kommenterar utgången i målet.[124] Det anses att domstolen hänvisat till normskyddsläran när den talar i termer av ”en överträdd skyddsföreskrift” och att det är på denna grund konkursförvaltaren åläggs skadeståndsskyldighet.

Författaren vidgår att domstolen tagit hänsyn till ändamålet med de åberopade principerna och att de resonerat i ”rättvisetermer”. Frågan är om det direkt kan sägas att HD tillämpat normskyddsläran. Metoden nämns ej i domskälen, men författaren anser ej att en hänvisning av domstolen är nödvändig för att legitimera metoden som ett bland flera användbara verktyg i rättsskipningsprocessen.

Hellner drar istället paralleller till sakrätten och hävdar att obehörigt utnyttjande av annans egendom, liksom i fallet, medför

[120] Roos, Lagstiftnings- och forskningsbehov, SvJT 1998, s 313.
[121] Roos, Lagstiftnings- och forskningsbehov, SvJT 1998, s 314.
[122] Dufwa, Skyddat intresse, s 206.
[123] Dufwa, Skyddat intresse, s 206f.
[124] Se diskussion om Kleinemans, Millqvists samt Welamssons kommentarer i kap. 3.3.2.

ersättningsskyldighet oavsett om handlandet är brottligt eller ej. Hellner diskuterar utgången med stöd av en i gällande rätt etablerad princip om obehörig vinst. Möjligen ter sig Hellners resonemang till följd härav enklare att erkänna.

I NJA 1998 s 520 för HD ett ändamålsresonemang och fyller ut en lucka i lagstiftningen. I domskälen konstateras att skadevållaren är ersättningsskyldig för den felaktigt utlämnade panten genom att hänvisa till syftet med 1936 års lag.

Genom HD: s domar i NJA 1987 s 692 samt 2001 s 878 har svensk rätt fått ett besked om omfattningen av det utomobligatoriska skadeståndsansvaret när det gäller ren förmögenhetsskada i ”värderingssituationer”. Domstolen använder sig av *den befogade faktiska tilliten* som ansvarsgrund och inför här en ”ny” rättsregel på området. Regeln slogs fast i Konefallet och fick sin bekräftelse i domen från 2001. Det är dock viktigt att poängtera att den skadeståndsrättsliga tillitsprincipen endast används i två snarlika fall i ny rättspraxis. Frågan har handlat om oaktsamma värderingsmän och där skadelidande tredje man varit ett kreditinstitut. Om det går att legitimt applicerar tillitsresonemanget i andra sammanhang låter författaren vara osagt. Det gäller att iaktta försiktighet när man talar om en ”ny” rättsprincips tillämplighet.

Rättstillämparnas sätt att resonera i de studerade fallen kan tyda på att rigiditeten i ansvaret för rena förmögenhetsskador håller på att bytas ut mot en mer flexibel och rättvisepräglad bedömning. Som vi har sett är inte domstolarna främmande för att utdöma ansvar i situationer där varken brott eller kontrakt talar för ersättningsskyldighet. Domstolarna har stöd för detta i lagförarbetena till skadeståndslagen. Det kan skönjas en viss homogenitet i avgörandena i det att HD talar om ”ändamålet” med regelverken och vilken utgången måste bli för att harmoniera med detta.

Författaren, som hellre ser sig som en hermeneutiker än en lagpositivist, anser det välkommet att en domstol vågar sig utanför den tryckta lagtexten och, där det finns luckor i lagen, genom rättviseresonemang diskuterar sig fram till ändamålsenliga lösningar på komplexa tvister. Den skrivna lagen kan aldrig fullt ut täcka alla potentiella rättstvister. Av bl.a. detta skäl är det viktigt och rättspolitiskt motiverat att våra rättstillämpare vid behov utvecklar rätten och gör den mer samhällsanpassad.

Litteraturförteckning

Litteratur

Agell, Anders	Festskrift till Jan Hellner, Artikel: Skadeståndsansvaret vid obehöriga förfoganden över annans egendom, Stockholm, 1984.
Aldeholm, Per-Anders, Olsson, Henrik	Revisorns ansvarsställning. Affärsjuridiska uppsatser – 95, Uppsala, 1995.
Bengtsson, Bertil	Det allmännas ansvar enligt skadeståndslagen, 2: a uppl., Stockholm, 1996.
Dotevall, Rolf	Skadeståndsansvar för styrelseledamot och verkställande direktör, Stockholm, 1989.
Dufwa, Bill W	Festskrift till Sveriges advokatsamfund 1887-1987, Artikel: Skyddat intresse, ren förmögenhetsskada och andra skadeståndsrättsliga spörsmål i ett internationellt perspektiv, Stockholm, 1987. (Skyddat intresse)
Hellner, Jan	Om obehörig vinst särskilt utanför kontraktsförhållanden: ett civilrättsligt problem i komparativ belysning, Uppsala, 1950. (Om obehörig vinst)
Hellner, Jan	Skadeståndsrätt, 3: e uppl., Stockholm, 1976.
Hellner, Jan och Johansson, Svante	Skadeståndsrätt, 6: e uppl., Stockholm, 2000.
Hellner, Jan	Festskrift till Jan Sandström, Sjörätten och den allmänna kontraktsrätten, Stockholm, 1997.
Hellner, Jan	Speciell avtalsrätt II Kontraktsrätt, 2 uppl., Stockholm, 1993. (Speciell avtalsrätt)
Heuman, Lars	Specialprocess Utsökning och konkurs, 5:e uppl, Stockholm, 2000. (Specialprocess)
Hillert, Sten Jensen, Ulf	Bostadsrättens värde Krediträttsliga studier, Göteborg, 1997. (Bostadsrättens värde)
Jensen, Ulf	36 lektioner i sakrätt, 2 uppl., Uppsala, 1999.
Johansson, Svante	Options- och terminsavtal. En rättslig studie av handeln med standardiserade derivata instrument, Stockholm, 1998. (Options- och terminsavtal)
Karlgren, Hjalmar	Skadeståndsrätt, 5: e uppl., Stockholm, 1972.
Kleineman, Jan	Ren förmögenhetsskada, Stockholm, 1987.
Lehrberg, Bert	Avtalstolkning: tolkning av avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område, Stockholm, 1998. (Avtalstolkning)
Lehrberg, Bert	Uppsatser i bankrätt, första samlingen, Stockholm, 2002.

Ramberg, Jan och Hultmark, Christina — Allmän avtalsrätt, 5: e uppl., Stockholm, 1999.
Rodhe, Knut — Handbok i sakrätt, Stockholm, 1985.
Rodhe, Knut — Obligationsrätt, Stockholm, 1956.
Samuelsson, Per — Information och ansvar. Om börsbolagens ansvar för bristfällig information på aktiemarknaden, Göteborg, 1991.
Saxén, Hans — Skadestånd vid avtalsbrott HD praxis i Finland, Stockholm, 1995.

Offentligt tryck

LU 1972:10 — Förslag till skadeståndslag m. m.

Prop. 1972:5 — Förslag till skadeståndslag m. m.
Prop. 1986/87:90 — Ny konkurslag

SOU 1950:16 — Förberedande utredning angående lagstiftning på skadeståndsrättens område
SOU 1963:33 — Skadestånd I. Allmänna bestämmelser. Föräldrars och barns skadeståndsansvar.
SOU 1977:29 — Konkursförvaltning
SOU 1983:24 — Ny konkurslag
SOU 2002:41 — Konsumentskydd vid finansiell rådgivning

Tidskrifter

Bengtsson, Bertil — Svensk rättspraxis. Skadestånd utom kontraktsförhållanden 1985-1988, JT 1990.
Bengtsson, Bertil — Svensk rättspraxis. Skadestånd utom kontraktsförhållanden 1997-2000, SvJT 2002
Hellner, Jan — Behöver vi en ny skadeståndslag? JT1995-96.
Hultmark, Christina — Digitala signaturer, JT 1996-97.
Kersby, Sara — Due – Diligence – särskilt om advokats ansvar vid dess genomförande, JT 1997-98.
Kleineman, Jan — Om den befogade tillitens skadeståndsrättsliga relevans, JT 2001-02. (Om den befogade tillitens…)
Kleineman, Jan — Rådgivares informationsansvar – en probleminventering, SvJT 1998. (Rådgivares informationsansvar)

Kleineman, Jan — Ren förmögenhetsskada vid brott - det ”klara” ansvarsområdet?, JT 1989-90.

Kleineman, Jan — Skadeståndsrättens tillväxt – ett samhällsproblem eller en rättvisefråga?, SvJT 2003. (Skadeståndsrättens tillväxt)

Millqvist, Göran — Informationsansvar och kontraktsregler – En kommentar till en kommentar, JT 1995-96.

Millqvist, Göran — Konkursförvaltares skadeståndsansvar, SvJT 1991.

Roos, Carl Martin — Lagstiftnings- och forskningsbehov på ersättningsrättens och kontrakträttens område, SvJT 1988. (Lagstiftnings- och forskningsbehov)

Övrigt

Fahlbeck, Reinhold — Skriftlig feedback på mitt examensarbete, Lund, 2003-12-20.

Rättsfallsförteckning

Högsta domstol

NJA 1939 s 360
NJA 1947 s 21
NJA 1987 s 692
NJA 1996 s 700
NJA 1998 s 520
NJA 1999 s 291
NJA 2001 s 878

Hovrätt

RH 1984:24
RH 2001:69

Arbetsdomstolen

AD 2003:46

Utländska rättsfall

Hedley Byrne & Co. Ltd v. Heller & Partners Ltd.